

**МІЛЕНКО
ЄРГОВИЧ**

**РУТА
ТАННЕНБАУМ**

РОМАН

**ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2014**

Навесні 1943-го принцеса з вулиці Гундулича, номер будинку значення більше не має, навела чари, невідомо, за допомогою якого і чийого бога, щоб стати невидимою.

Такі були часи, коли принцеси не могли бажати нічого більшого за невидимість. І, мабуть, не варто навіть нагадувати, скільки зарозумілості потрібно було для такого бажання.

Рута Танненбаум була прямою Гундуличевої вулиці в зарозумілості.

Стелі мали чотири метри у висоту і були закіптюжені від тютюнового диму. Тато куриє перед тим, як його забрали, щоб відправити у подорож. Мама курила перед тим, як її забрали, щоб відправити у подорож. Навіть дідусь куриє, але його не забрали, він помер ще до подорожі.

Рута Танненбаум мала п'ятнадцять років і не була винна в тому, що стелі закіптюжені. Але вона шість місяців жила під ними сама, страшенно боялася і тому захотіла стати невидимою.

Ох, якою ж вона була зарозумілою!

Коли по неї прийшли, щоб відправити у подорож, від Руті Танненбаум залишилася тільки права ступня. Все інше вже було невидимим.

Але це також щось, ще й яке щось, сказали люди з туристичного агентства і повели праву ступню Руті Танненбаум до товарної станції. Під білою сукнею принцеси йшла маленька боса ступня.

Кажу вам, це треба було бачити.

Її посадили у вагон для худоби. Ми їдемо в Індію, подумала Рута Танненбаум, туди, де корови є священними тваринами. Вона відчула вологий коров'ячий язик, що злизує сіль з її правої підощви. Так вона посміхнулася востаннє.

Вона була зарозумілою і не дуже розумною, та принцеса, адже хто б це навесні 1943-го міг подумати про поїздку до Індії.

Ні, потяг їхав до Польщі. Було темно, і смерділо, тож невидимість не надто допомагала проти страху. Зрештою, що принцесі до того, що вона невидима у своїй білій сукні, коли всі бачать її маленьку праву ступню.

Можна сказати, що так вона жила аж до своєї смерті. І це не було б помилкою. Рута Танненбаум не прибула до Індії, тобто, насправді, до Польщі. Зникла десь по дорозі, уявляючи собі вологий коров'ячий язик, що облизує її праву підощву.

Якою ж усе-таки зарозумілою була та принцеса.

Подивись на цю сукню, може, вона все ще в ній. Де ж сховалася Рутіна права ступня?

I

Рік 1920-й, Соломон Танненбаум сидить у ресторані «До імператора австрійського», який ось уже два роки, як не зветься так, проте ніхто з його відвідувачів, і Соломон Танненбаум серед них не виняток, не називає його «Три олені», офіційним найменуванням, ухваленим міською владою. Соломон натомість жбурляє капелюха через усю залу, щоразу поціляючи на вішак, і вигукує: «Моні прибув до імператора австрійського!» А присутні п'яниці відповідають йому: «Дай йому Бог здоров'я!» І так починаються ще одні довгі вечірні посиденьки з чаркою, які відбуваються в цьому місці, відколи військо короля Петра звільнило Загреб. П'ють не тому, що щось святкують, а через те, що не знаходять собі кращого заняття. Так ніби чогось чекають, а ніхто не знає, чого саме.

Того дня жоден не відповів Соломонові Танненбауму, коли той кинув капелюха і вигукнув: «Моні прибув до імпе-

ратора австрійського!» Усі мовчали, кожен втупився у свій келих чи свою гальбу, так ніби Соломона взагалі тут нема, так ніби він і не заходив до ресторану, і не сидить тепер за столом, не гризе корінець хрону, не п'є македонської настоянки і не запрошує їх, таких глухих і сліпих, до свого столу.

— Гей, хлопці, що це з вами нині? — вигукнув він.

Невдовзі по тому до нього підійшли двоє: той, що був вищий на зріст і вусатіший, наказав пред'явити посвідчення особи, а менший, сивіший і якийсь, так би мовити, капелюшніший, вмастив Соломонові Танненбауму ляпаса, перш ніж той устиг сягнути рукою до кишені. Він не питав, за що його б'ють, ні тоді, ні пізніше, в підвалах поліційного управління, коли ті двоє кваліфіковано і вправно лупцювали його дерев'яними палицями по підшвах, а він вив і репетував на весь голос. А в куточку його свідомості ворушилася думка: як добре, що стіни товсті й ніхто його не чує, і він не наїсться сорому перед знайомими, а може кричати і голосити, скільки йому заманеться. Потім йому не вірили, що він не знав, за що його б'ють.

Ох, Соломоне, Соломоне, не дав тобі Бог розуму ні на макове зерня!

Одні кажуть, що його там протримали п'ять днів, інші — що все це перебільшення і що Соломон Танненбаум вийшов з підвалу на Зриневаці вже наступного дня, а його самого питати, що з того правда, було марно, тому що він нічого не пам'ятав і кілька місяців бродив Загребом,

наче несповна розуму, вдаючи, що нікого не знає. Байдуже, били його п'ять днів чи лише одну ніч, вони зробили це так майстерно й фахово, що в нього вся шкіра облізла з ніг. Нарешті була якась користь від того, що він навчився ходити на руках. В інший спосіб Соломон Танненбаум не зміг би повернутися того дня додому на Гундуличеву вулицю.

І поки він лежав отакий нещасний, стражденний і настраханий на три життя вперед, він не міг бачити, що діялося на вокзалі, а було воно ще й як пов'язане з його арештом. Він не міг бачити, як під звуки трьох національних гімнів до першої платформи прибуває потяг із трьома вагонами, а в ньому — спадкоємець трону молодого королівства Олександр у супроводі почту, ад'ютантів, адміралів та всіляких ординарців, родових вождів та підпор молоді національної держави, і всю цю строкату, одягнену строго по формі та припараджену команду зустрічає з очима, повними сліз, і з підготовленою промовою у спітнілих руках хорватський бан¹ Матко Лагіня. І в той час як молодий королевич сходить із потяга, знервований бан Лагіня тремтить на весняному сонці й з жахом усвідомлює, що чорнило поплигло у нього в долонях, літери розмазалися на папері, а рука, яку він простягне уславленому королевичу, замашена і не гідна рукостискання. Опинившись перед Олександром, Лагіня був не в змозі вимовити ані слова. Він дивився на майбутнього короля так, наче

¹ Бан — правитель землі, області.

дивиться на смерть. Незручне становище, яке можна було порівняти чи не з лупцюванням Соломонових підшов, врятувала дружина бана, жінка рішуча й заповзятлива. Вона відштовхнула Лагіню вбік і звернулася до королеви-ча з такими словами:

— Ваша Високосте! Ми не пригощаємо вас хлібом-сіллю, тому що ви прибули у свій дім!

Із цими словами, щоправда, дещо прикрашеними для потреб державного протоколу і без згадки про прикрість, яка спіткала її чоловіка, банова дружина увійшла до шкільних читанок, а фраза про дім Олександра залишатиметься протягом найближчих десятиліть мірою югославського патріотизму хорватського роду і племені та його столяного міста Загреба.

Що ж до Соломона Танненбаума, то йому більше й на думку не спадало згадувати імператора австрійського, навіть у назві ресторану, який і так невдовзі закрили, а на його місці з'явилася крамниця, що торгувала різним залізччям, тому що інші відвідувачі ніяк не могли звикнути до нових назв, тож коли до Загреба приїздила якась важлива особа, який-небудь міністр, представник короля чи старший офіцер, хтось із пияків неодмінно діставав по підшвах через імператора австрійського.

Від того часу Соломон Танненбаум ніколи не геройствував, а коли кидав капелюха на вішак, намагався не влучити принаймні один раз із трьох.